

ПЕДАГАГІЧНАЯ КАМПЕТЭНТНАСЦЬ СПЕЦЫЯЛІСТА БІБЛІЯТЭЧНАЙ СФЕРЫ: ЗМЕСТ І НАПРАМКІ ФАРМІРАВАННЯ

Раскрываюцца суцэнность і зместнае змяшчэнне педагогічнай кампетэнтнасці бібліятэчнага спецыяліста як неабходнага складовага частка яго прафесіяналізму ў сучасных сацыяльна-культурных умовах, вызначаюцца напраўленні яе фарміравання ў сістэме вышэйшага адукацыі.

Сучасная бібліятэчная адукацыя характарызуецца надзвычай складанымі і супярэчлівымі тэндэнцыямі. Якія патрабуюць глыбокага пераасэнсавання зместу падрыхтоўкі спецыялістаў. Сёння гэтыя тэндэнцыі звязаны з адносінамі да рэалізацыі асноўных функцый бібліятэк, вызначэннем прыярытэтнасці ў развіцці бібліятэк як інфармацыйных, культурна-асветніцкіх, адукацыйных устаноў. Усё гэта вядзе да стварэння некаторымі спецыялістамі аб трансфармацыі бібліятэкараў у спецыялістаў па інфармацыйным доступе, навігатораў у інфармацыі і г. д.

Уваходжанне чалавечай цывілізацыі ў інфармацыйнае грамадства грамадства ведаў прад'яўляе новыя патрабаванні да бібліятэчных спецыялістаў, якія павінны быць не проста навігатарамі, перадачыкамі інфармацыі, а спецыялістамі, якія дапамагаюць развіццю чытачоў, карыстаўнікаў праз садзейнічанне апошнім у авалоданні спосабамі набыцця ведаў, што існуюць, і генеравання новых, фарміравання інфармацыйнай культуры грамадства і кожнай асобы, спецыялістамі, якія ўдзельнічаюць у стварэнні і перадачы ідэй і каштоўнасцей культуры [1]. Грамадства сёння чакае прафесіянала бібліятэчнай сферы з высокім узроўнем не толькі інфармацыйнай, тэхналагічнай, тэхнічнай падрыхтоўкі, але і педагогічнай. У новых сацыяльна-культурных умовах праца бібліятэчнага спецыяліста ўсе больш напаяняецца псіхалага-педагогічным сэнсам і зместам.

Аб'ектыўная неабходнасць якаснай педагогічнай падрыхтоўкі спецыялістаў бібліятэчнай сферы абумоўлена сучаснымі выклікамі грамадства, спецыфікай культурна-гістарычных асаблівасцей развіцця бібліятэк, сучаснымі сацыяльна-палітычнымі пераумовамі ў кантэксце каштоўнасна-мэтавых прыярытэтаў дзяржаўнай сацыяльнай палітыкі, дзе асаблівая ўвага факсіруецца на рабоце бібліятэк як сацыяльнага інстытута, жыццёва важнага кампанента навукі, культуры, адукацыі; інстытута, які забяспечвае прадастаўленне доступу да культурнай і навуковай спадчыны, садзейнічае развіццю эканомікі ведаў, дэмакратычнага працэсу,

пераадоленню лічбавай няроўнасці, фарміраванню духоўна багатай, маральна здаровай асобы грамадства.

Аналіз спецыяльнай літаратуры, практыкі работы бібліятэк таксама сведчыць, што ў сучасных умовах педагагічныя функцыі ў дзейнасці бібліятэчных спецыялістаў істотна пашыраюцца і ўскладняюцца, што абумоўлена шэрагам прычын. Па-першае, гуманізацыя і дэмакратызацыя грамадскага жыцця. прафесійных адносін у розных сацыяльных тупах патрабуюць павышанай увагі да чалавека, супрацоўніцтва з ім, больш прафесійнай работы, фарміравання «суб'ектна- суб'ектных» адносін. Гэта адносіцца як да чытачоў, карыстальнікаў бібліятэк, так і да работы ў бібліятэчным калектыве. Па-другое, высокія патрабаванні да педагагічнай падрыхтаванасці сучаснага спецыяліста абумоўлены неабходнасцю ўліку ў прафесійнай дзейнасці шматлікіх арганізацыйна-педагагічных інавацый, неабходнасцю выкарыстання педагагічнага патэнцыялу розных відаў інфармацыйных рэсурсаў (і ў першую чаргу кнігі), бібліятэчнага і навакольнага сацыякультурнага асяроддзя. Па-трэцяе, пастаяннае пашырэнне і ўскладненне функцый бібліятэк за кошт стварэння на іх базе публічных цэнтраў прававой, экалагічнай інфармацыі, ідэалагічных інфармацыйных цэнтраў патрабуе пастаяннага засваення новых падыходаў і метадык па фарміраванні ў насельніцтва прававой, экалагічнай культуры, сацыяльнай свядомасці. Ва ўмовах павышэння неабходнасці забяспечыць даступнасць інфармацыі, ведаў для ўсіх павялічваецца таксама роля бібліятэк, а адпаведна, і роля карэкцыйна-педагагічных ведаў і ўменняў бібліятэчных кадраў у рабоце з сацыяльна неабароненымі катэгорыямі насельніцтва. асобамі з абмежаванымі фізічнымі магчымасцямі. І нарэшце, па-чацвёртае, асабліва сцю прафесіі бібліятэкара з'яўляецца неабходнасць пастаяннага самаразвіцця, самаўдасканалення, стварэння педагагічна арганізаванага здароўезберагальнага асяроддзя, што таксама патрабуе пэўных арганізацыйна-педагагічных і псіхалага-педагагічных ведаў і ўменняў.

Названыя абставіны абумоўліваюць неабходнасць пераасэнсавання зместу дзейнасці сучаснага бібліятэчнага спецыяліста з улікам сучасных сацыякультурных рэалій, а адпаведна, і пытанняў падрыхтоўкі бібліятэчных спецыялістаў.

Актуальнасць гэтай праблемы ўзрастае і ў кантэксце аналізу вынікаў навуковых даследаванняў, што праводзіліся ў розныя перыяды. Так, праведзенае ў пачатку 1990-х гг. кафедрай дзіцячай літаратуры Санкт-Пецярбургскага дзяржаўнага ўніверсітэта культуры вывучэнне прафесійнай свядомасці дзіцячых бібліятэкараў ў кантэксце педагогікі, галоўнай задачай якога быў адказ на пытанне «У якой меры педагагічная сутнасць сваёй прафесіі асэнсоўваецца дзіцячым бібліятэкарам, як яна

рэалізуецца ў практыцы работы з дзецьмі?», выявіла інертнасць бібліятэкараў, імкненне да несупраціўлення стэрэатыпам, што склаліся, абьяквасць да тэорыі бібліятэчнай справы, адсутнасць разважанняў наконт сваёй дзейнасці, прафесійных праблем. Бібліятэкары ў гэты перыяд больш увагі ўдзялялі пытанням арганізацыі, тэхналогіі абслугоўвання, бібліятэчным паслугам і да таму падобных, што знізіла ў іх свядомасці прыналежнасць да педагагічнай дзейнасці, якую яны разумелі як кіраўніцтва дзіцячым чытаннем, актыўны ўплыў на выбар дзецьмі літаратуры. Кожны трэці дзіцячы бібліятэкар ў тэя гады не прызнаваў за сабой рэальнай магчымасці выхавання чытача. Каштоўнасці дэмакратыі абярнуліся супраць выхаваўчай ролі бібліятэкара. 90% рэспіентаў - бібліятэкараў з вышэйшай адукацыяй - прызналіся ў нерэалізаваных сваіх магчымасцях як педагогаў дзіцячага чытання [2].

Выражаная заклапочанасць Міністра культуры Рэспублікі Беларусь П. Латушкі наконт нізкага ўзроўню чытання ў нашай краіне і агучаныя ім на Дні беларускага пісьменства ў Ганцавічах статыстычныя дадзеныя Нацыянальнай бібліятэкі Беларусі, згодна з якімі «толькі 40% дзяцей ва ўзросце ад 7 да 10 гадоў чытаюць пастаянна, падлеткаў - 23%» [3], таксама даюць падставы задумацца аб неабходнасці павышэння ролі школьных, дзіцячых бібліятэк у рэалізацыі адукацыйнай, выхаваўчай, развіваючай педагагічных функцый.

Псіхалага-педагагічная сутнасць бібліятэкара праяўляецца ў выкананні важнейшых функцый выхавання, адукацыі, развіцця асобы з улікам інтарэсаў дзяцей, падлеткаў, дарослых, дапамозе чытачам у іх самарэалізацыі і сацыяльнай адаптацыі, інфармацыйна-асветніцкай рабоце, актыўным далучэнні насельніцтва да працэсу бесперапыннай адукацыі і забеспячэнні для гэтага ўмоў, сацыяльна-педагагічнай падтрымцы людзей з асаблівасцямі фізічнага развіцця і г. д.

Сучасны этап развіцця вышэйшай бібліятэчнай адукацыі базіруецца на выкарыстанні кампетэнтнаснага падыходу, змест якога ў дачыненні да падрыхтоўкі бібліятэчных спецыялістаў разглядаўся ў шматлікіх публікацыях [4]. Вышэйшыя навучальныя ўстановы культуры і мастацтваў, і ў прыватнасці Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт культуры і мастацтваў, выконваюць заказ дзяржавы на падрыхтоўку высокакваліфікаваных спецыялістаў праз адукацыйныя стандарты, пабудаваныя на кампетэнтнаснай аснове, дзе вылучаюцца акадэмічныя кампетэнцыі будучых спецыялістаў, якія ўключаюць веды і ўменні па засвоеных дысцыплінах, здольнасці і ўменні вучыцца; сацыяльна-асобасныя кампетэнцыі, што ўключаюць культурна-каштоўнасныя арыентацыі, веданне ідэалагічных, маральных каштоўнасцей грамадства і ўменне кіравацца імі; прафесійныя кампетэнцыі, што ўключаюць веды і ўменні фармуляваць праблемы, вырашаць задачы

абранай сферы прафесійнай дзейнасці. Згодна са стандартам будучым спецыялістам бібліятэчнай сферы ўніверсітэт прадстаўляе магчымасці авалодання разнастайнымі відамі педагагічнай дзейнасці, пашырае падрыхтоўку спецыялістаў па новых спецыялізацыях, якія маюць педагагічную накіраванасць, напрыклад «бібліятэкар, бібліёграф, выкладчык беларускай мовы», «бібліятэкар, бібліёграф, менеджар» (спецыялізацыі «маркетынг бібліятэчнай справы», «культурна-дасугавая дзейнасць», «бібліятэчнае абслугоўванне дзяцей і юнацтва» і інш.). Ажыццяўляецца падрыхтоўка спецыялістаў па другой ступені навучання - магістраў гуманітарных навук, адной са сфер дзейнасці якіх прадугледжваецца непасрэдна педагагічная.

Разам з тым ні ў дзяржаўным стандарце, ні ў спецыяльнай літаратуры не раскрываецца змест паняцця «педагагічная кампетэнтнасць бібліятэчнага спецыяліста». Пад зместам *педагагічнай кампетэнтнасці* бібліятэчнага спецыяліста мы прапануем разумець сукупнасць прафесійна-важных тэарэтычных ведаў у сферы псіхалогіі і педагогікі, сфарміраванасць практычных уменняў і навыкаў, а таксама пэўны ўзровень развіцця прафесійна важных якасцей асобы, якія адлюстроўваюць гатоўнасць і здольнасць спецыяліста прымаць педагагічна ўзгажаныя рашэнні ў рэальных умовах соцыуму, вырашаць з высокай эфектыўнасцю ўвесь комплекс псіхалага-педагагічных задач, якія ўзнікаюць у працэсе яго бібліятэчна-інфармацыйнай дзейнасці, даваць педагагічную ацэнку працэсам, якія адбываюцца ў ёй.

Зыходзячы з дадзенага азначэння можна вылучыць *асноўныя кампаненты педагагічнай кампетэнтнасці* асобы бібліятэчнага спецыяліста: *матывацыйны (каштоўнасна-сэнсавы)*, які ўключае сукупнасць каштоўнасных арыентацый, здольнасць асэнсаваць сваю ролю як спецыяліста ўстанова сацыякультурнай і адукацыйнай сферы, матывіроўку бібліятэчнага спецыяліста на выкарыстанне педагагічных метадаў, прыёмаў ва ўзаемадзеянні з чытачамі, карыстальнікамі бібліятэкі, аказанне дапамогі ў задавальненні, фарміраванні, узвышэнні іх інфармацыйных патрэбнасцей, іх развіцці як асобы і г. д.; *кагнітыўны (гнастычны)*, што ўяўляе сабой цэласную практыка-арыентаваную сукупнасць псіхалага-педагагічных ведаў у галіне педагогікі сацыяльнага развіцця асобы, бібліятэчнай педагогікі, уяўленняў аб асаблівасцях асобы карыстальніка, заканамернасцях працэсу адукацыі, выхавання, развіцця ва ўмовах бібліятэкі, асаблівасцях педагагічнага ўздзеяння розных відаў інфармацыйных рэсурсаў на асобу, арганізацыі працэсу навучання розных груп карыстальнікаў, магчымасцях садзенічання адукацыі і самаадукацыі сродкамі бібліятэчна-інфармацыйнай работы, стварэння і выкарыстання педагагічна камфортнага асяроддзя бібліятэкі і г. д.; *дзеінасны*, які прадугледжвае авалоданне ўменнямі і

навыкамі ажыццяўляць педагагічна-арыентаваны працэс ва ўмовах бібліятэкі. авалоданне навыкамі зносін, камунікатыўнасці, талерантнасці, спосабамі педагагічнага забеспячэння працэсу фарміравання інфармацыйнай, прававой, экалагічнай культуры, культуры чытання розных катэгорый насельніцтва, ажыццяўлення асветніцкай дзейнасці, далучэння карыстальнікаў да важнейшых дасягненняў нацыянальнай і сусветнай культуры, ажыццяўлення «суб'ектна-суб'ектнага» ўзаемадзеяння, супрацоўніцтва з карыстальнікамі бібліятэкі, партнёрамі, калегамі і г. д.; *асабовы*, які характарызуецца наяўнасцю прафесійна важных асабовых якасцей, што забяспечваюць авалоданне і магчымасці выкарыстання педагагічных ведаў і ўменняў; *рэфлексійны*, які характарызуецца сукупнасцю здольнасцей прадугледжваць, ацэньваць уласную дзейнасць, выбіраць стратэгію і распрацоўваць праграму прафесійнага самаразвіцця.

Параўнанне зместу кампетэнцыі, якую разглядаем, з выкладзенымі ў Адукацыйным стандарце па падрыхтоўцы бібліятэчных спецыялістаў патрабаваннямі да прафесійных кампетэнцый у сферы педагагічнай дзейнасці сведчыць аб іх значным абмежаванні ў нарматыўным дакуменце, не прадугледжваюцца таксама магчымасці авалодання будучымі спецыялістамі ў поўным аб'ёме разнастайнымі відамі педагагічнай дзейнасці (псіхолога-педагагічнай, сацыяльна-педагагічнай, арганізацыйна-педагагічнай, карэкцыйна-педагагічнай, валеалагічнай), не раскрываецца кампанентны састаў кампетэнцыі.

Падрыхтоўка бібліятэчных спецыялістаў да педагагічнай дзейнасці здзяйсняецца комплексна ў працэсе вывучэння агульнапрафесійных і спецыяльных дысцыплін. Асаблівая роля належыць псіхолога-педагагічным курсам «Педагогіка», «Агульная псіхалогія», «Узростава псіхалогія», «Сацыяльная псіхалогія». Менавіта ім належыць сістэмаўтваральная функцыя ў фарміраванні педагагічнай кампетэнтнасці будучых бібліятэчных спецыялістаў. Пры выкладанні курса «Педагогіка» звяртаецца ўвага на асновы фарміравання асобы як суб'екта выхаваўчага працэсу, выхаваўчую работу ва ўстановах адукацыі і культуры, педагагічнае майстэрства і шляхі яго ўдасканалення. У курсе «Псіхалогія» (агульная, сацыяльная, узростава) звяртаецца ўвага на псіхалогію асобы, творчае засваенне ёй свету, зносіны як сацыяльна-псіхалагічную праблему сацыялізацыі асобы (стадыі, інстытуты і механізмы сацыялізацыі; сацыяльна-псіхалагічныя якасці асобы; праблемы і метады ўзроставай псіхалогіі; заканамернасці псіхічнага развіцця асобы; асаблівасці псіхічнага развіцця асобы на розных узроставых этапах жыцця чалавека і г. д.).

Педагагічны патэнцыял зместу агульнапрафесійных, спецыяльных дысцыплін, дысцыплін спецыялізацый у прафесійнай псіхолога-педагагічнай

падрыхтоўцы бібліятэчных спецыялістаў неаднолькавы. Найбольш адпавядаюць прынцыпу пераемнасці педагагічнай падрыхтоўкі такія спецыяльныя дысцыпліны, як «Бібліятэчна-інфармацыйнае абслугоўванне карыстальнікаў бібліятэк», «Арганізацыя і тэхналогія бібліяграфічнай работы», «Менеджмент бібліятэчна-інфармацыйнай дзейнасці», «Маркетынг бібліятэчна-інфармацыйнай дзейнасці». Іх вывучэнне дазваляе студэнтам засвоіць канцэпцыі і прынцыпы бібліятэчнага абслугоўвання, яго прыярытэтныя кірункі, сістэму і структуру абслугоўвання, псіхалага-педагагічныя асновы ўзаемадзеяння бібліятэкара з чытачом у працэсе абслугоўвання, асаблівасці індывідуальнага, групавога і фронтальнага абслугоўвання, асновай якога сёння з'яўляецца здзяйсненне канцэптуальных падыходаў у сістэме «бібліятэкар - педагог - чытач». Разам з авалодваннем кіраўніцкімі кампетэнцыямі, што прадугледжваюць выпрацоўку здольнасцей адносна вывучэння і аналізу бібліятэчна-інфармацыйнай дзейнасці, курсы кіраўніцкага цыкла накіраваны на фарміраванне ўменняў будаваць эфектыўныя ўнутрыбібліятэчныя камунікацыі, кіраваць прафесійнымі інавацыямі, таксама выкарыстоўваць навуковыя метады маркетынгу па зборы і апрацоўцы эмпірычнай інфармацыі пры даследаванні бібліятэчна-інфармацыйнай дзейнасці і г. д., засваенне студэнтамі псіхалага-педагагічных аспектаў бібліятэчнага менеджменту і маркетынгу.

Важна падкрэсліць, што прафесійная педагагічная падрыхтоўка бібліятэчных спецыялістаў паглыбляецца ў час вывучэння дысцыплін спецыялізацый.

Кампетэнтнасны падыход да бібліятэчна-педагагічнай адукацыі патрабуе выкарыстання сучасных прадукцыйных тэхналогій, што значыць сваё адлюстраванне ў актыўных і інтэрактыўных формах навучання, накіраваных на выкарыстанне і рэалізацыю асобнага патэнцыялу навучэнцаў, арганізацыі вытворчай практыкі, функцыянаванні вучэбна-вытворчых комплексаў.

Праведзены намі аналіз зместу педагагічнай падрыхтоўкі студэнтаў паказвае, што сярод найбольш прагрэсіўных тэндэнцый у вырашэнні праблемы ўдасканалення зместу прафесійнай адукацыі можна вылучыць інтэграцыю педагагічных і бібліятэчна-бібліяграфічных ведаў, уменняў і навыкаў у вучэбна-выхаваўчым працэсе. Інтэграцыя можа ажыццяўляцца ў розных формах: псіхалага-педагагічная падрыхтоўка з'яўляецца змястоўным ядром ведаў (педагогіка, псіхалогія і інш.); асноўны змест складае бібліятэчна-педагагічны кампанент (абслугоўванне карыстальнікаў бібліятэк, псіхалогія кіравання, бібліятэчная педагогіка, бібліятэчная псіхалогія, фарміраванне інфармацыйнай культуры карыстальнікаў бібліятэк, дзіцячае

чытачнасця і інш.); у змест часткова ўключаны элементы педагагічнай падрыхтоўкі (бібліяграфічнасця (тэорыя і гісторыя), бібліятэчнасця (тэорыя і гісторыя), каталагізацыя дакументаў, фонды бібліятэк і інш.).

Аналіз магчымасцей розных дысцыплін (розных цыклаў, прызначэння) дазваляе зрабіць высновы аб неабходнасці ўдакладнення зместу кожнай дысцыпліны з пазіцый накіраванасці на фарміраванне педагагічнай кампетэнтнасці будучых бібліятэчных спецыялістаў; неабходнасці больш глыбокага вывучэння рэальнай, патэнцыяльнай і прагнастычнай псіхалага-педагагічнай інтэгратыўнасці дысцыплін, якія вывучаюцца; вызначэння мэты інтэграцыі як неабходнасці фарміравання прафесійнай накіраванасці, вопыту псіхалага-педагагічнай арыентацыі, што забяспечвае гатоўнасць да бібліятэчна-педагагічнай дзейнасці як у тыповых сітуацыях, так і неспрадбачаных.

Інтэграцыя псіхалага-педагагічных ведаў, уменняў і навыкаў у базавы кампанент прафесійнай бібліятэчна-бібліяграфічнай падрыхтоўкі будзе садзейнічаць павышэнню матывацыі студэнтаў, і, як вынік, павышэнню якасці засваення вучэбнага матэрыялу, больш грунтоўнай падрыхтоўцы да выканання непасрэдных прафесійных задач.

ЛІТАРАТУРА

1. **Зыгмантовіч, С. В.** Кадры бібліятэк як суб'ект культурна-інфармацыйнага развіцця грамадства / С. В. Зыгмантовіч // Миссия библиотек в формировании интеллектуального потенциала общества [Электронный ресурс] : материалы межд. науч. конф. (Минск, 4-6 дек. 2006 г.). - Электронные данные (44 Мб). - Минск : Нац. б-ка Беларуси, 2007. - 1 электрон, опт. диск (CD-ROM). - Название с титульного экрана.
2. **Тихомирова, И. И.** Об особенностях профессионального образования детского библиотекаря / И. И. Тихомирова, Т. А. Авидон // Библиотечная профессионалогия : сб. трудов. - Санкт-Петербург : СПбГИК, 1992. - Т. 136. - С. 93-101.
3. **Щербаков, З.** Латушко: Белорусская молодежь мало читает [Электронный ресурс] / З. Щербаков. - Режим доступа: <http://news.tut.by/culture/248753.html>.
4. **Зыгмантовіч, С. В.** Прафесійная падрыхтоўка будучых бібліятэкараў: кампетэнтнасны падыход / С. В. Зыгмантовіч // Веснік БДУ культуры. - 2005. - № 2. - С. 101-107 ; **Елепов, Б. С.** Компетентность и компетенции библиотечного специалиста: как и зачем их оценивать / Б. С. Елепов,

Е.М.Крючкова // Библиотекостроение. - 2009. - № 3. - С. 115-134 ; Яцевич, Н. А. Комитентностный подход к подготовке специалистов по АБИС [Электронный ресурс] / Н. А. Яцевич. - Режим доступа: www.nbu.gov.ua/articles/crimea/2007/174.pdf.

РЕПОЗИТОРИЙ БГУКИ